

Topinambur

– perspektivní plodina pro
zemědělství Karlovarského kraje

- Karlovarský kraj patří z hlediska zemědělství ke specifickým regionům České republiky. Větší podíl travních porostů, vyšší nadmořská výška, méně příznivé klimatické podmínky i nižší bonitace části zemědělských půd omezují pěstování některých tradičních plodin. Právě proto je vhodné hledat alternativní druhy, které dokážou těchto podmínek využít a současně přinesou ekonomický i ekologický přínos. Jednou z nejzajímavějších možností je topinambur (*Helianthus tuberosus*), známý také jako jeruzalémský artyčok nebo židovské brambory.
- Topinambur pochází ze Severní Ameriky, avšak v evropských podmínkách se pěstuje již několik století. Vyznačuje se mimořádnou odolností vůči chladu, nenáročností na kvalitu půdy a schopností poskytovat stabilní výnosy i tam, kde jiné plodiny selhávají. Právě tyto vlastnosti odpovídají přírodním podmínkám značné části Karlovarského kraje.
- Významnou předností topinamburu je jeho schopnost prosperovat i na lehkých, kamenitých či méně úrodných půdách. Takových pozemků se v Karlovarském kraji nachází značné množství, zejména v podhorských oblastech Krušných hor, Slavkovského lesa nebo Doupovských hor. Rostlina navíc dobře snáší nižší teploty i krátkodobé sucho a její hlízy přezimují přímo v půdě, takže není nutné je sklízet ihned po dozrání. Sklizeň lze rozložit prakticky od podzimu až do jara podle aktuálních potřeb.
- Další výhodou je vysoká produkce biomasy. Topinambur dorůstá výšky dvou až čtyř metrů a vytváří mohutnou nadzemní hmotu i bohatou úrodu hlíz. Z jednoho hektaru lze získat desítky tun hlíz a současně značné množství zelené biomasy. To otevírá možnosti využití nejen v potravinářství, ale také jako krmivo pro hospodářská zvířata nebo jako surovinu pro výrobu bioplynu a dalších forem obnovitelné energie.
- Z hlediska potravinářského představují hlízy topinamburu velmi hodnotnou surovinu. Na rozdíl od brambor obsahují jen minimum škrobu, zato jsou bohaté na inulin – polysacharid, který je významnou prebiotickou vlákninou. Díky tomu mají nízký glykemický index a jsou vhodné zejména pro diabetiky, osoby s nadváhou i všechny, kteří preferují zdravější způsob stravování. Hlízy obsahují rovněž významné množství draslíku, železa, hořčíku, vitamínu C a vitamínů skupiny B.
- Rostoucí zájem spotřebitelů o regionální a zdravé potraviny představuje pro pěstitele zajímavou ekonomickou příležitost. Karlovarský kraj je navíc významným turistickým regionem. Místní restaurace, farmářské trhy i lázeňská zařízení stále častěji vyhledávají originální regionální produkty s přidanou hodnotou. Topinambur lze nabízet nejen jako čerstvou zeleninu, ale také ve formě polévek, pyré, chipsů, mouky, sirupů nebo fermentovaných výrobků.
- Perspektivní je rovněž propojení s lázeňstvím, které je pro Karlovarský kraj charakteristické. Zdravá výživa tvoří nedílnou součást lázeňských pobytů a topinambur díky svému nutričnímu složení dobře zapadá do moderních dietních programů zaměřených na prevenci civilizačních chorob. Mohl by se stát součástí nabídky regionálních produktů prezentovaných jako zdravá potravina typická právě pro Karlovarský kraj.

- Významnou předností topinamburu je také jeho ekologický přínos. Hustý porost účinně omezuje růst plevelů, chrání půdu před vodní i větrnou erozí a poskytuje úkryt mnoha druhům drobných živočichů. Rostlina nevyžaduje intenzivní chemickou ochranu a její pěstování lze dobře začlenit do systémů ekologického zemědělství, jehož význam v Karlovarském kraji dlouhodobě roste.
- Topinambur může být zajímavý také z pohledu myslivosti. Nadzemní část poskytuje zvěři kryt po většinu roku a hlízy představují cenný zdroj potravy pro černou i spárkatou zvěř. Při vhodném umístění porostů lze přispět k omezení škod na jiných zemědělských kulturách a současně zvýšit biologickou rozmanitost krajiny.
- Ekonomická stránka pěstování je rovněž příznivá. Po založení porostu není každoroční obnova zpravidla nutná, protože část hlíz zůstává v půdě a vytváří nový porost. Náklady na pěstování jsou proto nižší než u řady jiných plodin. Při vhodném odbytu může být topinambur zajímavou alternativou zejména pro menší a střední zemědělské podniky nebo rodinné farmy.
- V souvislosti s probíhajícími klimatickými změnami nabývá významu i schopnost topinamburu přizpůsobit se proměnlivým podmínkám počasí. Jeho odolnost vůči výkyvům teplot i nepravidelným srážkám z něj činí plodinu, která může přispět ke zvýšení stability zemědělské produkce v regionech s méně příznivými podmínkami.
- Pro Karlovarský kraj tak topinambur představuje více než jen alternativní zemědělskou plodinu. Nabízí možnost efektivně využít méně kvalitní půdy, rozšířit nabídku regionálních potravin, podpořit ekologické hospodaření, posílit vazbu zemědělství na lázeňství a cestovní ruch a současně zvýšit ekonomickou diverzifikaci venkova. Právě spojení těchto výhod činí z topinamburu jednu z nejperspektivnějších plodin, která by si v budoucnu zasloužila výraznější místo v zemědělství Karlovarského kraje.

- Slunečnice topinambur (*Helianthus tuberosus*), starším názvem **topinambur hlíznatý, slunečnice hlízdnatá**, lidově zvaná **židovské brambory** nebo řidčeji také **jeruzalémské artyčoky**, je bylina z čeledi hvězdnicovitých.
- Topinambur je morfologicky podobná slunečnici roční, ale květenstvím jsou drobnější úbory dosahující průměru až 10 cm. Přímá lodyha dorůstá výšky 1,2-3 m a v horní části se větví. Je obrostlá až 1 mm dlouhými bělavými, na bázi načervenalými chloupky. Listy jsou na spodní části lodyhy vstřícné, na vrcholu rostliny spíše střídavé. V zimě lodyhy uschnou ve stoje (listy z větší části zetlí a opadají), čímž vzniká porost překvapivě pevných, rovných „prutů“.
- Protáhlé hlízy se zvrásněným povrchem a tenkou slupkou jsou pevně přirostlé ke stolonům (podzemním výhonkům), což je jednou z hlavních příčin, proč je pěstována pouze omezeně. Po vytvoření hlíz získává rostlina značnou obrůstací schopnost. Výnos z 1 m² je 4-7 kg hlíz.
- Název topinamburů je odvozen od jména jihoamerického **indiánského kmene Tupinambů**, od nichž je v 16. století získali francouzští námořníci a kolonisté v Brazílii.
- Slunečnice topinambur pochází ze Severní Ameriky. Přirozený areál rozšíření sahá od jižní Kanady po Mexiko, je však pěstována a zplaňuje i v jiných částech světa včetně Evropy. V České republice se vyskytuje roztroušeně až často zejména v nižších, teplejších polohách. Do Evropy byly topinambury dovezeny v 16. století z Mexika nebo z Brazílie, nejprve patrně do Francie.
- Rostlina je nenáročná na podmínky prostředí, snáší vlhké i suché polohy, hlízy nejsou poškozovány ani silnými mrazy, je proto vhodná k pěstování i v podhorských a horských oblastech. V Česku zplaňuje zejména na březích řek, v příkopech, na mezích i na místech nedávných zemních prací. Pokud rostliny zplaňují, mohou se nevhodně šířit; patří mezi invazivní rostliny.

- Dříve se pěstovala jak k jídlu, tak jako krmivo, zejména lesníky pro černou zvěř. V současné době se začíná její pěstování ve světě obnovovat vzhledem k obsahu dietně příznivého **polysacharidu inulinu**. Kromě toho hlízy obsahují též **vitamíny A, B1, B2, C a D**. Největším pěstitelem v Evropě je Francie, odkud se do Evropy šířila do konce 16. století jako potravina, kterou později vytlačily brambory.
- Topinambury nejsou náročné na předplodinu, samy jsou předplodinou zaplevelující. Víceletým pěstováním (část hlíz se ponechává v půdě jako sadba) se problém zaplevelení řeší, ale zhoršuje se vzcházivost v důsledku nerovnoměrného uložení hlíz, zhutňování půdy i zdravotního stavu rostlin. Půda se připravuje podobně jako pro brambory, dobře reaguje na hnojení organickými hnojivy. Sázet lze topinambur na podzim i na jaře.
- Vzdálenost řádků je 60-75 cm, vzdálenost hlíz v řádku 30-45 cm, hloubka sázení 6-10 cm. Počet hlíz je 50 000 na hektar, potřeba sadby při hmotnosti hlíz 30-60 g je 2-2,5 t. Při pěstování na produkci biomasy se zakládá víceletá kultura. Je možné sklízet dvě seče, první počátkem července. Sklizeň se provádí běžnými nadzemními řezačkami. Hlízy se ponechají přes zimu v půdě. Hlízy i zelená hmota jsou dobře silážovatelné. Dobré jako pícnina pro dobytek.
- Pokud topinambury pěstujeme v malém a kvůli hlízám (syrové chutnají mírně oříškově), doporučuje se vysazovat je každý rok znovu (ponechají-li se hlízy v zemi, vytváří se množství malých hlíz). Pokud se vysazují na jaře, pak co nejdříve, aby rostliny stihly vyrůst, pokud na podzim, tak co nejpozději, aby nestihly do zimy vyrašit, protože by nadzemní část zmrzla. Zalévat je třeba hlavně v srpnu a v září, když tvoří hlízy (narůstají nejvíce v září a říjnu). Hlízy se sklízí na podzim, ale protože jsou mrazuvzdorné, můžeme je nechat v zemi přes zimu a sklízet podle potřeby. Kvetou až koncem léta a na podzim, poskytují pozdní pastvu včelám. Semena v Česku nestihnou dozrát, množí se hlízami.[5] Protože topinambury produkují množství organické hmoty, hodí se do kompostu, lze je využít jako krmivo pro domácí zvířata a díky výšce jako pohledovou clonu (soukromí, zakrytí méně vzhledných míst atp.), k zastínění nebo jako oporu pro fazole či jiné pnoucí byliny.
- Topinambury jsou velmi vhodné **pro diabetiky**, protože **neobsahují škrob**, kterého je mnoho v bramborách, ale diabeticky vhodný **inulín, dále železo, křemík, draslík a vitamín C**.
- Topinambur díky inulinu a **pektinu pomáhá snižovat hladinu cholesterolu v organismu, reguluje krevní tlak, chrání játra a ledviny**. Ze stejných důvodů pomáhá organismu zbavit se různých jedů, a také rakovinotvorných těžkých kovů a toxinů organického původu. Pomáhá též zvyšovat odolnost organismu při infekcích.

